

Száz év után...

Újabb zavargások Koszovóban, pontosabban a szerb többségű Kosovska Mitrovicában, ahol a szerb polgárok demonstrálnak a koszovói kormányzat újabb intézkedései ellen. A helyzet pattanásig feszült. Nem váratlan hír, hiszen immár rendszeresen ismétlődő jelenségről van szó. Az új konfliktus miéértje az, hogy a koszovói kormány illegálisnak minősítette az Észak-Koszovóban létrehozott, a koszovói közigazgatási rendszertől független szerbiai intézményeket, így például az önkormányzati irodákat, a szerbiai bankok helyi kirendeltségeit vagy a szerb postát.

Legutóbb azért tüntettek, mert a koszovói kormány nem tartotta többé hivatalos fizetőeszköznek a dinárt. Kizárólag az eurót ismeri el. Koszovóban ugyanis euróval fizettek az albán polgárok, a szerbek dinárral. Alighogy az egyik ügy lecsillapodott, és immár mindenki euróval fizet, fellángolt a másik. Úgy érzem, ennek a történetnek sosem lesz vége!

Időnként úgy tűnt, hogy a részkérdésekben való kiegyezéssel feloldható a feszültség, de mindez csak látszat, mert a részkérdések a legfontosabbhoz kötődnek: Koszovó függetlenségének elismeréséhez. Koszovó kikiáltotta a függetlenségét, amelyet Szerbia nem ismer el, továbbra is saját területének tartja az egykori déli tartományt. Ehhez tartják magukat a koszovói szerbek, akik ügyes-bajos dolgaikat nem hajlandók a koszovói közigazgatási intézményekben rendezni, mivel Szerbia állampolgárainak tartják magukat, ezért csakis a szerbiai közigazgatási intézmények szolgálatait veszik igénybe. Nem arról van szó, hogy vitába kerülnek a koszovói intézményekkel, hanem arról, hogy nem ismerik el a létezésüket.

A legutóbbi incidens alkalmával Szerbia mozgósította a hadsereget, Koszovó határának közelében repkedtek a MiG-ek, végül azonban lecsillapodott minden, és maradt az euró. Ezúttal Vučić elnök bejelentette Szerbia feltételeit, bizonyára az EU asszisztálásával megkezdődnek az újabb diplomáciai tárgyalások, amelyekben ezúttal Vučićnak jobb esélyei vannak, mint eddig, mivel a lítiumbányászat ügyében kiérdemelte az európai tőke rokonszenvét, ez pedig várhatóan megpuhítja az EU politikusait is, erre abból következtek, hogy legutóbbi belgrádi látogatásán Olaf Scholz német kancellár bölcsen mosolygott, nem feszegette a szerbiai korrupciót vagy a sajtószabadságot és a jogállamiságot. Őt követte Macron francia elnök, aki vidáman bejelentette, hogy Szerbia nagy barátjának tartja magát. Bizonyára születik valamiféle kompromisszum, amely pár hónap múlva felborul, és kezdődik minden előlről. Az utóbbi négy évtizedben a Koszovó-kérdés nem került le a napirendről. Hiába próbálkozok eltávolodni tőle, nem lehet, hiszen Koszovó meghatározza Szerbia hétköznapijait, az EU-hoz való csatlakozását, a demokratikus állapotokat, az emberek viselkedését és a politikai nézeteltéréseket is.

Személyesen csak az utolsó negyven év érintette a hétköznapjaimat, de kénytelen vagyok tudomásul venni, hogy a koszovói konfliktus nem most kezdődött, hanem több mint egy évszázaddal ezelőtt, vagyis 1912-ben, amikor a törökök feletti győzelem után a szerb hadsereg bevonult Koszovóba. Ez nem ment olyan simán, mint a Vajdaságban az első világháború után, amikor a magyar katonaság békésen távozott. Koszovóban a szerb katonaság ellenséges érzelmű albán polgárokkal szembesült, a szerb politikusok pedig megbotránkozva vették tudomásul, hogy a középkori Szerbia területén az albánok vannak többségben. Ahogy Branko Horvat akadémikus írja, ezeket az albánokat barbár és primitív népségnek kiáltották ki, akik nem érdemlik meg, hogy a belga alkotmány mintájára készült szerb alkotmány biztosította jogokat élvezzék. Eléggé elterjedt vélekedés szerint így kezdődött a koszovói konfliktus, mások szerint ekkor veszttette el Szerbia Koszovót.

Hogy nem légből kapott állításokról van szó, erről ír a koronatanú, a jugoszláv eszme egyik legihletettebb képviselője, Miroslav Krleža is, akinek műveit ezen a nyáron újra elővettem. Nagy élvezettel olvagattam naplóit, regényeit, drámáit és esszéit. Az újabb koszovói konfliktus fellángolásakor, éppen a legjobbkor, fellapoztam a *Balkáni impressziók* című, 1924-ben írt esszéjét, amelyben belgrádi látogatásáról számol be. Keserűen emlékezik vissza ifjúkori utópiájára, amikor az Osztrák–Magyar Monarchiában élő értelmiségiek, köztük ő is, a szerb „fehér sastól” várták a szabadságot, és úgy gondolták, hogy Belgrád felszabadító energiája menti meg őket. 1924-ben a „csevapcsicsa és a joghurt” városában azonban leszámol ifjúkori Belgrád-ábrándjaival, és lesújtó véleményt mond Petar Karađorđević királyságának fővárosáról. Arról a Petar Karađorđevićről van szó, akinek napjainkban szobrot emeltek Újvidéken is, meg Szabadkán is, mert felszabadította a városokat a magyar uralom alól. Egyébként ez a legmagasabb szobor Szabadkán. A szerb király Jadran mozi előtti szoborfigurája diadalittasan tekint a város főutcájára és a Szabadkán vendégszereplő magyarországi politikusokra.

A mai hivatalos álláspontoktól eltérően Krleža rendkívül kritikusan írt a királyi Jugoszláviáról és annak fővárosáról, amely az újdonsült gazdagok ízléstelenül berendezett kocsmája lett. Dívott az ízléstelenség kavalkádja! A bulvár-, illetve a revolveres hangú sajtó hazugságokkal ámítja a tömegeket. Tombol a giccs és az ízléstelenség. Felidézi a nyugati, többek között a budapesti sajtó vélekedését is, amely szerint a Balkánon primitív, a békét veszélyeztető ösztönemberek élnek. Ez méltatlan – jegyzi meg Krleža –, de sajnos a belgrádi sajtó ugyanúgy ír az albánokról, mint a nyugati a Balkánról. Primitív „emberarcú vadállatoknak” nevezi őket, akik elfoglalták azt a területet, ahol a középkorban szerbek éltek. Emlékeztet a szocialista Dimitrije Tucovića, a balkáni konföderáció megálmodójára, aki a *Szerbia és Albánia* című könyvében Szerbia koszovói terjeszkedését imperialistának nevezte, és azt fejtegette, hogy Koszovónak Albániához kell tartozni. Manapság ritkán hangzik el Tucović neve, érthető, hiszen Petar Karađorđevićnek emelnek szobrokat.

Krleža békésebb utat javasolt, mint Tucović, hiszen 1924-ben már pusztán illúzióknak számított volna Tucović végkövetkeztetése. A balkáni viszályokat, írja a baloldali Krleža, csakis balkáni konföderáció létrehozásával lehet

csillapítani. Pontosán száz év után, vagyis ezekben a napokban kiderült, hogy erre sincs kilátás. Nincs többé tevékeny balkáni baloldal, vagy ha létezik is ilyesféle kezdeményezések, akkor a parlamenti választások során a legszegényebb rétegekben szenvednek sorsdöntő vereséget. Ezért erre ma-napság semmi esély, úgyhogy a balkáni konföderáció is Krleža egyik ifjúkori utópiájának nevezhető. Akárcsak Jugoszlávia.

Értem, hogy a kimondottan baloldali Krleža (akinek egyébként a baloldallal akadt elkeseredett vitája) miért ostromozta a belgrádi újjgazdagokat, hiszen nem volt elnéző az Osztrák–Magyar Monarchiában felcseperedő zág-rábi nagypolgársággal szemben sem. Ez a nagypolgárság azonban nem az egyik napról a másikra gazdagodott meg, hanem több mint száz év alatt. A *Glembay Ltd* című drámájában szatirikus éllel mutatja be a századelő oligarcháinak mentalitását, és kíméletlenül kimondja, hogyan tettek szert tetemes vagyponra. A kezük véres volt, erkölcsileg romlottak voltak, csaltak és loptak, de legalább művelődtek, és rangos európai újságokat olvastak. Németül vitakoztak a filozófiáról, tudták, hogy ki volt Kant. Ezeknek a kulturális sznoboknak volt minőségérzékük. Ezenkívül több nemzedék gyűjtötte össze a tetemes vagyont.

Nem úgy, mint a mai oligarchák, akik nem társalognak filozófiai kérdésekről, nem a *Le Monde*-ot olvassák, hanem a *Kurirt* vagy az *Informert*. Soha annyi giccsel nem találkoztam a kormányközeli újjgazdagok tulajdonában levő televízióban, mint ezekben az évtizedekben. A *Pink* televízió, amelyben a köztársasági elnök előszeretettel szerepel, a rendszerváltás gyimgyomja lett. És nincs szükség nemzedékek ügyködésére, az új oligarchák egy-két évtized alatt lettek milliárdosok. A bársonyos forradalom utáni új kleptokapitalista osztály nábobjai tehát inkább emlékeztetnek a Krleža-féle *Balkáni impressziók* belgrádi szereplőire, mint a *Glembay Ltd* hőseire.

Sajnos, el kell ismerni, hogy a mai Glembayok a bársonyos forradalom születményei. Ezzel kapcsolatban naplójában – Krleža legalább olyan szenvedélyes naplói-író volt, mint Márai – megenged magának egy gunyoros mondatot. A hatvannyolcas lázadó ifjúsággal kapcsolatban ironikusan megjegyzi, hogy minden nemzedék átéli utópiájának megvalósulását. Csakhogy ez nem úgy történik, ahogy megálmodta. Lehet ezt akár közvetett önvallomásnak is nevezni, a szocializmus sem úgy valósult meg, ahogy elképzelte, de újabban tanulságos síron túli üzenetnek tartom. 1968 után berzenkedtem Krleža mondatának olvasásakor, nyilván azért, mert a hatvannyolcas eszmék nem valósultak meg. A bársonyos forradalmak után azonban reméltem, hogy mégsem volt hiába. És mi történt? Megszülettek az új Glembayok. Egyelőre még nem róluk szól az irodalom, hanem egymást követik a szegényekről és a nincstelenekről, a kisemmizettekről szóló érzélgős művek. Pedig róluk kell szólni, akik a politikusok mellett díszellegnek.